

APARIȚIA ȘI EVOLUȚIA ISTORICĂ A INSTITUȚIILOR AMNISTIEI ȘI GRAȚIERII

Cristian Alin LUPU,
doctorand

SUMMARY

Genesis or starting point of acts of clemency is somewhere far in history, and from an institutional point of overlap between the factors, the social and the political, the political element appearing in the genesis dual act of clemency, once as a factor determining decision, and secondly, as a criterion for evaluation and control of certain realities.

Keywords: act of clemency, social factor, political factor, decision, evaluation, control.

REZUMAT

Geneza sau punctul de pornire al actelor de clemență se pierde undeva departe în istorie și, din punct de vedere instituțional, vine din suprapunerea mai multor factori: sociali și politici. Elementul politic aparține în genera dublă a actului de clemență: pe de o parte, ca un factor ce determină luarea deciziei, iar pe de altă parte, ca un criteriu de evaluare și control al anumitor realități.

Cuvinte-cheie: act de clemență, factor social, factor politic, decizie, evaluare, control.

Actele de clemență străbat cursul istoriei începând cu timpurile îndepărtate și ajungând pînă în prezent, astfel că această instituție este una dintre cele mai stabile și cele mai întâlnite instituții juridice din toate timpurile.

Afît instituția amnistiei, cît și instituția grațierii trebuie analizate prin prisma temeiului legal al dreptului Statului de a trage infractorul la răspundere penală prin aplicarea unei sancțiuni, cu raportare la principiul „Jus puniendi” [1].

Pentru a putea aplica efectele răspunderii penale, condiția esențială este cea a săvîrșirii unei fapte penale, infracțiunea fiind singurul și unicul temei al răspunderii penale și al aplicării unei pedepse [2].

Curentele filosofice în unanimitate considerau pedeapsa ca fiind justificată ca temei al săvîrșirii infracțiunii, considerațiile fiind din cele mai diverse, fie ca motiv al răz-bunării, fie ca menire a Statului de a înfăptui pe pămînt ordinea divină, potrivit teoriei formulate de L. Stahl (1802–1866), fie de existența unui contract social, conform căruia Statul, ca subiect pasiv de drept penal, are obligația de a veghea și restabili ordinea socială, idee susținută de H. Grotius, S. Pufendorf și J. J. Rousseau; considerente motivate de rațiuni ce privesc utilitatea normelor

penale – idee ce aparține și lui J. Bentham (1748-1832) [3].

Lev Tolstoi, în romanul său „Învierea”, a acționat pentru o radicală reformă religioasă și morală, ca instrument de suprimare a pedepselor, criticînd măsurile de pedeapsă în sine și dreptul Statului de a aplica o pedeapsă. În viziunea scriitorului, societatea, în esența ei, era percepută ca fiind alcătuită din indivizi perfecți, iar pentru membrii săi ce compun societatea nu se justifica existența sau incidența măsurilor penale de pedeapsă și reeducare.

Teoria exprimată de Fr.J. Stahl arată că în societatea creștină domnesc, alături de echitate, bunătatea și dragostea manifestate față de semenii, iar actul de clemență nu trebuie acordat fără temei în mod arbitrar sau după bunul plac, ci trebuie să fie bazat în mod necesar pe „sensibilitatea profundă și cultivată” a beneficiarului ei [4].

Kostin apreciază că amnistia și grațierea trebuie să întregască legea în toate cazurile în care severitatea ori exigența ei ar contrazice scopul dreptății în sine [5].

Instituția actelor de clemență traversează și amprentează istoria omenirii, acest subiect fiind amplu dezbătut afît favorabil, cît și contra, tocmai datorită prezenței încă din perioade aflate dincolo de Antichi-

tate. Subiectul dat de actul de clemență împarte curentele filosofice în trei categorii în abordarea acestuia, regăsind opinii potrivnice, favorabile și moderate.

În Antichitatea greacă, actele de clemență îmbrăcau forma unor măsuri filantropice, prin care suveranul dorea să consolideze raporturile dintre el și supușii săi. În timpul lui Kyros al II-lea, această măsură filantropică a fost considerată ca cea mai de seamă a împăratului [6].

Prin reformele lui Solon (594-593 î.H.) și ale lui Clistene (509-507 î.H.) Atena a devenit leagănul regimurilor democratice, competența de acordare a clemenței revenind adunării poporului [7].

În dreptul roman, formele de exercitare a actelor de clemență erau *abolitio*, *indulgentia* și *restitutio*.

1. *Abolitio* era cunoscută ca o amnistie politică, ce era acordată în cazul tulburărilor sociale sau de război civil, avînd ca efect încetarea urmării, potrivit aprecierilor lui Th. Mommsen în opera „Strafrecht” [8].

2. *Indulgentia* atrăgea înlăturarea executării pedepsei, fiind descrisă sub două forme: *indulgentia generalis* (grațiere colectivă) și *indulgentia specialis* (grațierea individuală).

3. *Restitutio* reprezenta repunerea condamnatului în situația anterioară aplicării pedepsei. Este cea mai

veche formă de clemență acordată celor condamnați, Cicero relatând în operele sale despre restitutio acordate de Cesaro Quintous, Furius Camillus, Sevilius Ahala, Caecilius Numidicus [9].

În Evul Mediu, odată cu apariția creștinismului, se naște un paralelism polemic între cultul împăratului și cel al mîntuitorului [10].

Aceste concepții de stat au influențat profund instituția grațierii, fiind guvernate de trei legi:

lex aeterna (legea divină), lex naturalis (cognoscibilă prin rațiune) și lex humana (invenție a omului). În această perioadă, instituțiile juridice amnistia și grațierea au traversat o criză profundă datorată atât influenței Bisericii, cât și influenței fărîmițării statale. Biserica opta pentru aducerea instituției grațierii din planul executării pedepsei în cel al judecării, astfel luînd naștere doctrina „judecată și clemență”. Prin aceasta judecătorul trebuia să decidă între cele două noțiuni – judecată sau clemență, iar în situația în care opta pentru clemență, acesta nu judeca după lege, ci după regulile acordării clemenței, dar numai cu acordul celui vătămat.

În epoca feudală, în Muntenia și Moldova domnitorul concentra în persoana sa toate funcțiile: legislativă, administrativă și judecătorească, între ultimele două, de altminteri, nefăcîndu-se, în această perioadă, niciun fel de deosebire. El era supremul judecător, prerogativă în virtutea căreia aplica pedepse pentru faptele supușilor, dar putea să și ierte de pedeapsă.

În dreptul cutumiar feudal, amnistie au avut un caracter mai restrîns [11], dar totuși existau. Astfel, în primul său an de domnie, Ștefan cel Mare și Sfint (1457-1504) l-a amnistiat pe logofătul Mihail, refugiat în Polonia. Voievodul i-a promis iertarea și restituirea tuturor proprietăților confiscate, dar dregătorul său nu a revenit la chemare [12].

Acest gen de acte ale iertării faptelor constituiau un fel de amnistie individuală [13]. În anul 1700, Antioh Cantemir relatează că de amnistie se puteau bucura inclusiv cei care purtaseră arme împotriva țării, dar că, în acea vreme, ea se acorda doar de către sultan.

În Țara Românească, în anul 1669, înțîlnim un exemplu de acordare a amnistiei în care vornicul Stroie Leurdeanu, osîndit la moarte de Antonie Vodă din Popești, a fost iertat de pedeapsă.

Dreptul de a ierta pedeapsa, de a amnistia îl avea domnitorul, însă, în fapt, în temeiul unui mandat tacit, el a fost exercitat și de dregătorii-judecători [14]. Era practică, de asemenea, răscumpărarea osînditului de către alte persoane, dacă el însuși era incapabil de a plăti, acestea despăgubindu-se apoi din moșia lui sau lăsîndu-l pe acesta “rumîn” (adică iobag).

În epoca modernă, constituția României de la 1866 și apoi cea din 1923 au prevăzut expres dreptul de amnistie, acesta revenindu-i domnitorului țării. În privința domeniului în care putea interveni actul de clemență, chiar înainte de apariția constituției, însă, Al. I. Cuza (1859-1866) a amnistiat toate infracțiunile politice comise pînă la data de 19 iulie 1864. Era vorba de participanții la complotul organizat de Constantin Gr. Șuțu și Panait Balș, care doreau să destrame Unirea. Într-o circulară adresată prefectilor, ministrul de interne, Mihail Kogălniceanu, arăta că amnistia acordată se aplică pămîntenilor, precum și străinilor, cu condiția să părăsească de îndată teritoriul țării.

O altă amnistie a fost acordată de către domnitorul Al.I. Cuza la 30 august 1865, ca urmare a răscoalei din 3 august 1865, cînd fuseseră arestați, alături de alte personalități, I.C. Brătianu, C.A. Rosetti și Al. Goleșcu. Animat de sentimente generoase și, probabil, din dorința de a dovedi puterilor străine încrederea în sine, domnitorul a decis amnistie

erea tuturor participanților la acest eveniment.

Regele Carol I (1866-1914), abia sosit în capitală în ziua de 10 mai 1866, a decretat amnistierea tuturor infracțiunilor politice. Această amnistiere s-a datorat tensiunilor sociale existente și proceselor începute pe acest fond la București și Iași. Gestul său a fost controversat, însă dezbaterile din Adunarea Constituantă din perioada mai–iunie 1866 au relevat dreptul suveranului de a amnistia, în materie politică drept consacrat apoi de art. 93 alin. 4 din Constituția de la 1866.

În aceeași perioadă, s-a pus întrebarea dacă infracțiunile de drept comun ar putea fi amnistiate și, în caz afirmativ, cărui organ al Statului i-ar reveni competența de a o acorda.

Potrivit unei opinii susținute de G. Dissecu, Gh. Vrăbiescu și Gh. Țăranu, amnistia, în materia infracțiunilor de drept comun, a fost considerată inadmisibilă [15]. Prof. Traian Pop consemna: „Parlamentul nu va putea acorda amnistie în materie politică, nici în materie de drept comun” [16].

Primul argument invocat a fost acela al separației puterilor în stat, principiu prevăzut de Constituțiile din anii 1866 și 1923, care se opuneau desființării efectelor unei hotărîri judecătorești printr-un act al puterii executive sau al celei legislative [17].

Al doilea argument adus împotriva posibilității amnistierii infracțiunilor de drept comun era legat de “caracterul lor odios” [18]. Asupra infracțiunilor politice, neinspirate în general din motive joshnice, se putea întinde vîlul uitării. Constituie o încurajare a infractorilor, accepiune de a trata toți infractorii de drept comun la fel.

Potrivit unei alte orientări, însă, în regimul Constituțiilor de la 1866 și 1923, amnistia a fost considerată admisibilă în materia oricăror infracțiuni, restrîngerea ei doar la infracțiunile politice neputînd fi în

nici un fel argumentată juridic [19].

Majoritatea autorilor vremii considerau că amnistia trebuie să fie de competența legislativului. De la acest principiu, cele două Constituții au prevăzut o derogare potrivit căreia, în materia infracțiunilor politice, dreptul de amnistiere revenea șefului statului. Așadar, potrivit regulii generale, amnistia se acordă prin lege, iar conform excepției, în cazul infracțiunilor politice – prin decret regal.

Prin numeroase legi și decrete-legi s-au acordat amnistii cu privire la infracțiuni de drept comun, urmându-se astfel pilda legislațiilor străine, îndeosebi franceză și belgiană, precum și a doctrinei din alte țări, potrivit căreia amnistia poate interveni în orice materie, atât pentru infracțiunile de drept comun, cât și pentru infracțiuni politice [20].

Carol I, în timpul domniei, a acordat 15 amnistii [21]. Acestea au făcut obiectul unor fapte săvârșite ca: infracțiuni de presă, ofense aduse regelui și rebeliuni. În literatura juridică a vremii sînt evidente unele abateri de la lege în ceea ce privește acordarea amnistiei [22]. Astfel, de exemplu, în anii 1902 și 1906, prin decret regal au fost amnistiați dezertorii și nesupușii militari, nefiind vorba despre infracțiuni politice, amnistia se putea acorda numai prin lege.

A fost considerat neconstituțional atât Decretul de la 1916, prin care fuseseră amnistiate toate infracțiunile, pe motiv că regele își depășise prerogativele restrînse prin Constituție doar la infracțiuni politice, cât și Decretul-lege de amnistie din anul 1920, din considerentul că acordau amnistia în materia infracțiunilor de drept comun, ceea ce era considerat imposibil, în raport cu prevederile art. 93. alin. 3 din Constituție, potrivit cărora amnistia acordată de rege putea avea ca obiect doar infracțiuni politice.

Profesorul V. Dongoroz a motivat remarcabil că acele acte de clemență ale regelui nu sînt necon-

stituționale. Astfel, decretele regelui Ferdinand I, de la 1916 și 1920, au fost considerate ca acte de grațiere, noțiunea de amnistie apreciindu-se ca improprie. Cu privire la cele două decrete-legi, s-a socotit că ele nu se acordă propriu-zis, ci suspendă doar temporar, parțial și condiționat aplicarea legii penale asupra unor infracțiuni săvârșite pînă la o anumită dată. Acest drept stă în puterea legiuitorului, deoarece legea penală nu este decît o lege ordinară pe care legiuitorul o poate suspenda [23].

De asemenea, unele acte de amnistie nu au avut caracter general, ci doar personal. Astfel, prin Decretul din 10 aprilie 1902, au fost amnistiate 32 de persoane care au participat la o manifestare politică, iar prin Decretul din 30 decembrie 1902 au fost amnistiate 26 de persoane trimise în judecată pentru rebeliune [24]. Aceste acte de clemență nu respectau una dintre cerințele fundamentale ale amnistiei care, în sistemul nostru modern de drept, au fost întotdeauna o măsură generală, colectivă și anonimă. În schimb, sub domniile regilor Ferdinand I (1914-1927) și Carol al II-lea (1930-1940), amnistiiile date de rege au fost frecvente, mai ales cele privind materia infracțiunilor de drept comun.

În Constituția României din anul 1938, instituția amnistiei nu a mai fost menționată, astfel că, potrivit opiniei lui P. Negulescu, exprimată în lucrarea „Principiile fundamentale ale Constituției din 27 februarie 1939”, nefiind reglementată de legea fundamentală, amnistia fusese suprimată din sistemul de drept [25]. Remarcînd însă că, în orice stat, uneori amnistia este necesară, autorul a recomandat revizuirea Constituției, prin înscrierea unor dispoziții privind „autorizarea amnistiei, organul care o poate acorda și domeniul în care ea poate interveni”.

Unii autori precum V. Dongoroz, I. Oancea au apreciat că ar fi fost necesară menținerea în Constituție a amnistiei printre prerogativele mo-

narhului, care este simbolul păcii sociale [26].

În doctrina timpului a existat opinia arătată de V. Dongoroz că dreptul de amnistie nu a dispărut odată cu noua Constituție, numai că exercițiul său a revenit exclusiv puterii legiuitoare [27].

Amnistia se putea oricînd acorda prin lege și în orice materie [28]. Deși Constituția din 1938 nu a fost în vigoare decît o scurtă perioadă de timp (27 februarie 1938 – 5 septembrie 1940), actele de amnistiere au fost foarte numeroase. În Decretul-lege din 5 septembrie 1940 de investire a generalului Ion Antonescu în funcția de Președinte al Consiliului de Miniștri, erau enumerate și prerogativele rezervate în continuare regelui, printre care se regăsea și dreptul de acordare a amnistiei. În baza acestei prerogative, pînă la finele anului 1940, regele a emis 7 decrete de amnistiere privind infracțiuni politice, precum și infracțiuni sancționate de Codul penal și de legile speciale cu maxim 3 luni de închisoare.

Constituția României din 1948 arată, la art. 39 pct. 8, faptul că atributul de acordare a amnistiei revine Marii Adunări Naționale a Republicii, iar cel al grațierii reprezintă atributul Prezidiului Marii Adunări Naționale, în virtutea temeiului legal dat de art. 44 pct. 4 din Constituția României din 1948.

Potrivit dispozițiilor **Codului penal roman din 2004**, amnistia și grațierea sînt văzute ca instituții juridice complexe, ce au corespondent deopotrivă atât în norma juridică constituțională prin reglementarea dată în Constituția României, cât și în cea de drept penal, prin reglementarea juridică a noului Cod penal român.

Așa fiind, prevederile art. 72 din Constituția României arată că amnistia se acordă prin lege, legea stipulînd în conținutul ei condițiile de acordare, iar art. 137 Cod penal roman arată efectele pe care le produce amnistia.

În cazul grațierii, Constituția României arată, la dispozițiile art. 74 și 94, organele care sînt competente în acordarea acestui act de clemență, iar art. 145 din Codul penal roman prezintă efectele produse de această măsură.

În ceea ce privește analiză evolutivă a reglementărilor normative cu referire la instituțiile puse în discuție și analiză prin prezentul studiu, sub lupa **Codului penal al Republicii Moldova din 24 martie 1961** putem arăta că sub aspectul evolutiv al acestor instituții, ce prezintă subiectul în discuție, sînt regăsite în mod simplist și deloc îndeajuns de bine explicate în conținutul art. 53, unde se stipula la punctul denumit „absolvirea de executarea pedepsei”: „*Absolvirea condamnatului de executarea pedepsei, precum și micșorarea pedepsei aplicate, cu excepția eliberării de pedeapsă sau micșorării ei prin amnistie sau grațiere, se poate aplica numai de instanța de judecată în cazurile și în modul prevăzut de lege*” [29].

Această reglementare normativă este regăsită practic pînă la data de 18.11.1990, moment la care, prin Legea nr. 680–XIV din 18.11.1999, au fost introduse în mod benefic ca reglementări suplimentare dispozițiile art. 53/1, referitoare la amnistie, și 53/2, referitoare la grațiere.

În cazul art. 53/1, aceste modificări conțin precizări normative cu privire la organul care poate emite astfel de acte, modalitatea de emitere – adică se acorda unui cerc nedeterminat de persoane, faptul că prin intermediul actului de amnistie pot fi înlăturate de la executare pedepsele principale, precum și cele complementare, cu excepția amenzii încasate care nu se restituie.

Articolul 53/1 stipulează: „*Amnistia este actul ce are ca efect absolvirea de răspundere penală sau de pedeapsă, fie reducerea pedepsei aplicate sau comutarea ei în o pedeapsă mai blîndă. Amnistia poate fi, de asemenea, aplicată și pedepselor complementare, dar*

nu produce efecte asupra amenzilor încasate și asupra măsurilor de constrîngere cu caracter medical. Amnistia se acordă de către Parlament unui cerc nedeterminat individual de persoane”.

Articolul 53/2 precizează organul ce poate emite astfel de acte, condițiile în care se acordă, precum și modalitatea de eliberare de pedeapsă: „*Grațierea este actul prin care persoanele condamnate se eliberează în tot sau în parte de pedeapsa aplicată ori pedeapsa aplicată este comutată în o pedeapsă mai blîndă. Efectele produse de grațiere asupra pedepselor complementare se stipulează expres în actul de grațiere. Grațierea se acordă de către Președintele Republicii Moldova în mod individual. Modul de examinare a cererilor de grațiere se stabilește prin Regulamentul de examinare a cererilor de grațiere și de acordare a grațierii individuale condamnaților, aprobat de către Președintele Republicii Moldova*”.

De la data declarării independenței și pînă în prezent, au fost acordate un număr mic de acte de clemență. La data de 05.09.2012, în ședința Guvernului R. Moldova a fost aprobat un proiect de lege de modificare și completare a CP al RM, dorindu-se excluderea de la amnistie a faptelor privind viața sexuală. Considerăm că o astfel de reglementare este benefică și în cazul României.

Referințe bibliografice

1. G.W.F. Hegel. *Principiile filosofiei dreptului sau Elemente de drept natural și de știință a statului*. București: Editura Academiei R. S. România, 1969, p. 249.
2. G.W.F. Hegel. *Op.cit.*, p. 269.
3. G. Dahm. *Deutsches Recht*, p. 207.
4. M. Engisch. *Recht und Gnade*. În: „Schuld und Sühne”, München, 1960, p. 207.
5. *Codul penal al Republicii Moldova din 24.03.1961*. În: *Veștile R.S.S.M.*, 1961, nr. 10, Chișinău, CUANT, 1997, p. 632.

6. O. Seitter. *Die Rechtsnatur des Gnadenakts*. Disertație. Tübingen: Univ. „Eberhard-Karls”, 1962, p. 35.

7. W. Grewe. *Gnade und Recht*. Hamburg, Hanseatische Verlagsanstalt, 1936, p. 43.

8. W. Grewe. *Op.cit.* p. 59.

9. Cicero. *Pro Domo și Brutus*, p. 32.

10. Deissmann. *Licht von Osten, Das Neue Testament und die neuentdeckten Texte der hellenistisch-romischen Welt*, 1908, p. 247.

11. Hanga V. *Istoria statului și dreptului R. P. R.* Vol. I. București: Litografia Învățămîntului, 1957, p. 480.

12. Hanga V. *Op.cit.*, p. 482.

13. Condurachi I. D. *Trăsăturile caracteristice ale vechiului drept penal românesc*. București, 1934, p. 15.

14. Filitti I. C., Șuchianu I. *Contribuții la istoria justiției penale în Principatele Române*. București: Tipografia și Legătoria Închisorii Centrale Văcărești, 1928, p. 27.

15. Angelescu C.C. *Amnistia în dreptul constituțional roman*. Iași: Tipografia Al. A. Jerek, 1940, p. 78.

16. Pop T. *Comentare în Codul penal adnotat*. Vol. I. Partea generală. București: Editura Librăriei “SOCEC & Co.” SA, 1937, p. 423.

17. Mândru I. *Amnistia și grațierea*. București: Editura ALL Educațional, 1998, p. 78.

18. *Ibidem*.

19. Angelescu C.C. *Op.cit.*, p. 79.

20. *Ibidem*.

21. Nedelcu Gr. *Dreptul Capului Statului de amnistie și de a erta sau micșora pedepsele precum și exercițiul acestui drept în decurs de 40 ani de Domnie (1866-1906) a REGELUI CAROL I*. publicată de Ministerul Justiției, 1907, p. 79.

22. *Ibidem*.

23. Rădulescu I. *Curs de drept penal*. Ed. II. Vol. II. București: Editura „Cultura Poporului”, 1939, p. 253.

24. Rădulescu I. *Op.cit.*, p. 103.

25. Negulescu P. *Principiile fundamentale ale Constituției din 27 februarie 1938*. București, 1939, p. 99.

26. *Ibidem*.

27. Dongoroz V. *Drept penal*. București, 1939, p. 723.

28. Dongoroz V. *Op. cit.*, p. 253.

29. *Codul Penal al Republicii Moldova din 24.03.1961*.